

IVANCSÓ István

Papp Antal püspöki tevékenységének néhány liturgikus vonatkozása.

150 éve született Papp Antal címzetes küzikei érsek, munkácsi püspök, miskolci apostoli adminisztrátor

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Papp Antal életútja; 3. Papp Antal, a miskolci apostoli kormányzó és az imakönyvek; 1/ A papi zsolozsmáskönyv; 2/ Az „Énekeljetek a mi Istenünknek!” című énekeskönyv; 3/ A „Mindennapi kenyér” című imakönyv; 4/ „Szívünk vigasztalója” című imakönyv; 5/ Szent Jozafát liturgikus tisztelete; 4. Összegzés.

ISTVÁN IVANCSÓ: Some Liturgical Implications of the Episcopal Activity of Antal Papp – Commemorating the 150th Anniversary of the Birth of Antal Papp, Titular Archbishop of Cyzicus, Bishop of Mukacheve (Munkács) and Apostolic Administrator of Miskolc

Fifty years ago, due to the ideological oppression, commemorating the centenary of Antal Papp's birth was not possible. His 150th anniversary could, however, be duly observed. In addition to the liturgical and prayerful commemorations held in churches, two major events paying tribute to this outstanding senior clergyman may be noted: An exhibition was organised in his native Nagykálló, and an academic conference was hosted in the 'city of his see', Miskolc. The present article is meant to be a supplement to the latter, for not a single one of the eleven talks delivered there dealt with the liturgical aspects of the episcopal activity of Archbishop Antal Papp, Apostolic Exarch of Miskolc. Now an effort is made to compensate for this omission – at least in retrospect. To this end, five prayer- and chant-books published during his tenure as Exarch have been considered. Three of these five even feature his name: The imprimatur for printing was granted by him; two of them contain a general approval without mentioning the name of the Exarch but with an explicit reference to the Administration. In reviewing the liturgical implications of Antal Papp's activity as bishop, two additional areas may be worth further investigation. On the one hand, the booklet prepared for his episcopal ordination could be explored. However, this would not include his service in Miskolc yet because he was ordained Bishop of Mukacheve in 1912. The other area, on the other hand, is in fact associated with Miskolc: From his circulars issued there, liturgical ordinances – not restricted to the publication of works of a liturgical character but covering every aspect of liturgical life – could be gleaned. Both themes appear promising, and

their exploration would certainly be helpful in attaining a more nuanced picture of Antal Papp, Archbishop of Cyzicus and Apostolic Administrator of Miskolc, as reconstructed on the basis of all the ordinances he issued relative to liturgical questions.

I. Bevezetés

Ötven esztendővel ezelőtt – az ideológiai elnyomatás idején – nem lehetett megemlékezni Papp Antal születésének centenáriumáról. Olyan korszak volt ez, amelyben a környező országokban betiltották a görög katolikus egyház működését.¹ Hazánkban is jelentősen korlátozták azt – az egyházi élet minden megnyilvánulási formájával együtt –, bár a görög katolikusoknak külön diszkriminációt nem kellett elszenvedniük.²

Méltó és igazságos volt tehát, hogy a százötven éves születési évforduló mellett nem mentünk el szótlanul. A templomokban történt liturgikus és imádságos megemlékezések mellett két nagy eseményt tudunk felmutatni, amelyek méltó emléket állítottak a nagy főpaprak.

Az egyik egy *kiállítás* volt szülővárosának, Nagykállónak a múzeumában (2017. november 17-től december 15-ig).³ A gondosan összeállított kiállítás tárgyai között külön szekciót képeztek a püspökhöz kötődő liturgikus tárgyak (kereszt, kehely a tartozékaival, miseruha, püspöki ornátus), valamint a személyéhez kapcsolódó, illetve általa jóváhagyott liturgikus, ima- és énekeskönyvek.⁴

1 Ukrajna (Kárpátaljával együtt): 1949-ben – Csehszlovákia (Felvidékkel együtt): 1950-ben – Románia (Erdéllyel együtt): 1948-ban.

2 Vö. ISTVÁN IVANCSÓ, „La Chiesa greco-cattolica ungherese”, in CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Fede e martirio. Le Chiese orientali cattoliche nell'Europa del Novecento. Atti del Convegno di storia ecclesiastica contemporanea*, (Città del Vaticano, 22–24 ottobre 1998), Città del Vaticano 2003, 221–238.

3 https://www.google.hu/search?q=nagyk%C3%A1ll%C3%B3+ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1s+papp+antal&rlz=1C1GGGE_huHU382&oq=nagyk%C3%A1ll%C3%B3+ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1s+papp+antal&aqs=chrome..69157.14723j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 [letöltve: 2018. 05. 18.]

4 Sőt, bemutatták azt a kéziratos könyvet is, amelyet Papp Antal édesapja még végzős kispap korában másolt le (1854-ben), amely így az egyik liturgiafordításunk gyanánt maradt az utókorra. Vö. IVANCSÓ ISTVÁN, A „Hajdúdorogi névtelen” liturgiafordítás Papp Antal 1854-es kéziratában, (Athanasiana Füzetek 14.), Nyíregyháza 2008.

A másik rendezvény egy *tudományos konferencia* volt Miskolcon (2017. november 16-án),⁵ Papp Antal „székvárosában”, ahonnan a Miskolci Apostoli Exarchátust irányította, annak ellenére, hogy ez a város csak a nevét adta az egyházkormányzati egységnek, területileg nem tartozott hozzá, egészen a Miskolci Egyházmegye (2015-ben történt) megalapításáig.⁶

Ez utóbbi rendezvényen összesen tizenegy tudományos előadás hangzott el. Az ezek anyagát tartalmazó konferenciakötet⁷ dicséretes gyorsasággal meg is jelent, de – sajnálatos módon – egyetlen írás sem foglalkozik benne Papp Antal érsek, miskolci apostoli kormányzó főpapi tevékenységének liturgikus vonatkozásaival, minthogy magán a konferencián sem hangzott el ilyen jellegű előadás. Jelen írásunkban ezt a hiányt próbáljuk meg – legalább utólagosan – pótolni.

Előtte azonban – legalábbis vázlatosan, nagy vonalakban – össze kell foglalnunk Papp Antal életét, amely egy személyes karrier ígéretes indulásaként, keserves áldozatvállalásaiként, végül tragikus sorsként az egész magyar görög katolikus egyház hányattatott sorsát tükrözi és leképezi.

2. Papp Antal életútja

Papp Antal Nagykállóban született 1867. november 17-én. Édesapja görög katolikus pap volt,⁸ édesanyja Karczub Klementina papseány. A család tizenegy gyermeke közül még három lett pap, két leány pedig papné. Iskoláit Napkoron, Ungváron, Lőcsén (a német nyelv tanulása érdekében), majd ismét Ungváron végezte, ahol 1885-ben jelesen érettségizett.⁹

Mivel a papi hivatást választotta, teológiai tanulmányai végzésére a budapesti egyetem hittudományi karára küldte a püspöke, illetve a központi

5 <https://www.magyarKurir.hu/hazai/150-eve-szuletett-papp-antal-gorogkatolikus-ersek> [letöltve: 2018. 05. 18.]

6 Ferenc pápa „In hac suprema” kezdetű bullájával 2015. március 19-én az addigi Miskolci Apostoli Exarchátust egyházmegyei rangra emelte, s azóta Miskolci Egyházmegye néven működik.

7 PAPP ANDRÁS (szerk.), *150 éve született Papp Antal c. küzikei érsek. Nagykálló, 1867. november 17. – Miskolc, 1945. december 24. A Miskolcon 2017. november 16-án megtartott egyháztörténeti konferencia előadásai*, Miskolc 2017, 117 p. ISBN 978-615-00-1022-9 – A kötetről készített recenzióinkat lásd *Athansaiana* 46 (2018) 154–158.

8 Vö. DIÓS ISTVÁN, „Papp Antal”, in DIÓS ISTVÁN (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2005, X. köt., 590.

9 Vö. PAPP ANDRÁS, „Papp Antal c. küzikei érsek munkácsi püspök, miskolci apostoli kormányzó (Nagykálló, 1867. november 17. – Miskolc, 1945. december 24.)”, in PAPP, *150 éve született Papp Antal* (7. lábj.), 7.

szemináriumba, ahol 1887 és 1891 között tanult. Ezt követően Firczák Gyula megyéspüspök Ungváron, 1893. december 24-én¹⁰ szentelte a munkácsi egyházmegye papjává. Előbb egyházmegyei írnok volt 1893-tól 1897-ig, majd püspöki titkár lett 1897 és 1901 között, aztán pedig az egyházmegyei irodaigazgatói tisztséget töltötte be 1901-től 1912-ig.

Ferenc József apostoli király 1912. április 3-án utódlási joggal munkácsi segédpüspökké nevezte ki, amit (Szent) X. Piusz pápa 1912. április 29-én prekonizált. Drohobeczky Gyula kőrösi megyéspüspök Ungváron, 1912. október 14-én szentelte püspökké. Elődje, Firczák Gyula¹¹ halála miatt még ebben az esztendőben átvette a munkácsi egyházmegye kormányzását. Ugyancsak ebben az évben (november 17-én) a hajdúdorogi egyházmegye apostoli kormányzója is lett,¹² és megkezdte az új egyházmegye megszervezését. Ezt a tisztségét 1913. november 5-ig töltötte be, amikor Miklósy István felszentelése megtörtént, és ő átvette az egyházmegye kormányzását.¹³

A trianoni békeszerződés után XI. Piusz pápa 1924. július 14-én felmentette a munkácsi püspöki székből, és küzikei címzetes érseki címmel kinevezte a Miskolci Apostoli Exarchátus kormányzójává,¹⁴ melynek kormányzását 1925. október 27-én vette át.¹⁵ Előtte ugyanis a cseh hatalom erőszakosan el-

10 Vö. SZÁNTAY-SZÉMÁN ISTVÁN, „A Miskolci Apostoli Kormányzóság első tizenöt éve (1925–1940)”, in *A Miskolci Görög Szertartású Katolikus Apostoli Kormányzóság története, területi és személyi adatai fenállásának 15. éves évfordulóján*, Miskolc 1940, 24.

11 Firczák Gyula (Horlyó, 1836. aug. 26. – Ungvár, 1912. jún. 1.). – Apja görög katolikus pap volt. A teológiát Bécsben végezte, teológiai doktorátust szerzett. Pappá 1861-ben szentelődött, és ungvári teológiai tanárként kezdte a munkáját; 1876-ban a szeminárium rektora és kanonok lett, 1886-ban pedig nagyprépost. 1887-ben a nagybreznai kerület országgyűlési képviselőjévé választották. 1891-ben munkácsi megyéspüspök lett és főrendiházi tag. Egyházmegyéjében több szociális intézményt alapított, az egész Kárpátalját segítette. Dogmatikai tankönyvet és teológiai tanulmányokat írt. Vö. PIRIGYI ISTVÁN, „Firczák Gyula”, in DIÓS ISTVÁN (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 1997, III. köt., 676.

12 VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.), *Görögkatolikus papok történeti névtára. I. kötet: A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus 1850 és 1950 között felszentelt papjai*, (Collectanea Athanasiana, V. Varia, vol. 1.), Nyíregyháza 2015, 58.

13 Vö. PIRIGYI ISTVÁN, „A Hajdúdorogi Egyházmegye története”, in TIMKÓ IMRE (szerk.), *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve 1912–1987*, Nyíregyháza 1987, 19.

14 Vö. VÉGHSEŐ TAMÁS, „Trianon, Miskolci Apostoli Exarchátus”, in PAPP, *150 éve született Papp Antal* (7. lábj.), 53–58.

15 Vö. SZÁNTAY-SZÉMÁN, „A Miskolci Apostoli Kormányzóság” (10. lábj.), 24. Igaz, hogy – amint ugyancsak ő írja, 1925. október 27-ig, „amíg Miskolcon székhelyét elfoglalhatta, vicarius által kormányoztatta, azóta pedig ő maga kormányozza a történelmileg ősi, jogi formájában azonban új egyházi területet”. Lásd Sz. I. dr., „Tízéves a Miskolci Apostoli Adminisztratura”, in *Keleti Egyház* 6 (1934) 201.

távolította Ungvárról, és 1925. szeptember 11-én kitoloncolta Kárpátaljáról, a határon átadva őt a magyar hatóságoknak.¹⁶

Az érsek Miskolcon hunyt el 1945. december 24-én. Utóda – apostoli kormányzóként – Szántay-Szémán István lett.¹⁷

3. Papp Antal, a miskolci apostoli kormányzó és az imakönyvek

Jelen írásunk címében Papp Antal püspöki tevékenységének néhány liturgikus vonatkozását jeleztük. Így jogos lenne, hogy az egyik legjelentősebb témával is foglalkozzunk ezen a téren, mégpedig a naptáregyesítés kérdésével. Ám ez a jelen keretekbe nem fér bele, így csak röviden utalunk a tényre. Miután 1916. május 4-én Miklósy István hajdúdorogi, Papp Antal munkácsi és Novák István eperjesi megyéspüspök tanácskozott a naptárreformról, elhatározták, hogy 1916. június 24-étől bevezetik egyházmegyéikben a Julián-naptár helyett a Gergely-naptárt.¹⁸ Ez meg is történt. A hajdúdorogi egyházmegyében így is maradt a helyzet.¹⁹ Az eperjesi egyházmegyében később fakultatívvá vált a Gergely-naptár használata. A munkácsi egyházmegyében viszont Papp Antal a hívek lázongása miatt 1918. november 21-én kénytelen volt visszaállítani a Julián-naptárt.²⁰ – Mindez még a munkácsi püspöki tevékenysége idejére esett.

A következőkben viszont inkább a miskolci apostoli kormányzóként való működésének idejére koncentrálnunk, s ezen a téren kíséreljük meg felvázolni tevékenységének liturgikus vonatkozásait. Mindazonáltal itt is szűkítenünk kell a kört: csupán a liturgikus könyvek kiadására, illetve jóváhagyására fordítjuk a figyelmünket, mégpedig azokra, amelyek ténylegesen Papp Antal apostoli kormányzó égisze alatt láttak napvilágot. Ugyanis egy összefoglaló

16 Vö. PIRIGYI ISTVÁN, *A magyarországi görögkatolikusok története*, Nyíregyháza 1990, II. köt., 208.; SZÁNTAY-SZÉMÁN, „A Miskolci Apostoli Kormányzóság” (10. láb.), 4–5.

17 Vö. MÁTÉ CSABA, „Szántay-Szémán István élete és munkássága (Abaújszántó, 1880. július 5. – Miskolc, 1960. december 22.)”, in PAPP, *150 éve született Papp Antal* (7. láb.), 91–100.; PIRIGYI ISTVÁN, *Görög katolikus papi sorsok*, Debrecen 1999, 57–73.

18 Vö. PIRIGYI ISTVÁN, *A görögkatolikus magyarság története*, Nyíregyháza 1982, 143–144.

19 Nagypám a világon egyedülálló módon egy olyan kalendáriumot állított össze és jelentetett meg, amely nem a polgári újjévvel (január 1-jével) és nem is az egyházi újjévvel (szeptember 1-jével) kezdődik, hanem az új naptár bevezetésének napjával, június 24-ével! Lásd IVANCSÓ JENŐ ÖDÖN, *Első görög katolikus új-naptár. Egyetemes magyar kalendárium az 1916-ik szökő esztendő második felére*, Nyíregyháza 1916.

20 Vö. DIÓS, „Papp Antal” (8. láb.), 590.

vélemény ezt mondja: „Az exarchátusban számtalan liturgikus kiadvány jelent meg. Ezek közül az egész görög katolikus magyarság számára a legjelentősebbek”²¹ éppen azok, amelyekkel foglalkozni kívánunk.

Ténylegesen tehát öt műnek a jóváhagyási processzusáról van szó. A következőkben tehát ezeket vizsgáljuk meg.

3.1. A papi zsolozsmáskönyv

Csak kevesen figyelnek fel arra a tényre, hogy a papi zsolozsmáskönyvünk – mely nemzedékek görög katolikus papságának lelki neveléséhez járult hozzá, és még ma is használatban van – kétféle évszámmal jelent meg. A két kiadás között tartalmának tekintetében semmi különbség nincs. A könyv címlapja viszont világosan elárulja, hogy két kiadásról van szó: az egyik 1934-es évszámmal látott napvilágot, és a *Chrysostomos Társaság* adta ki, a másik pedig 1938-ban jelent meg a *Keleti Egyház* című folyóirat kiadásában. Mindkét könyv címlapján ez olvasható:

Dicsérjétek az Úr nevét! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv. Tartalmazza a mindennapi egyházi zsolozsma állandó részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszék által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, az egyházi év nevezetesebb alkalmaira szóló változó részekkel, – különös tekintettel a magyar nyelvterületen érvényes liturgikus gyakorlatra és közhasználatú szövegekre.²²

Formátumában és szövegében tehát teljesen azonos a két könyv, csupán a címlapon, illetve a püspöki approbációban láthatók eltérések.

21 PIRIGYI, *A magyarországi görögkatolikusok története* (16. láb.), 210.

22 A mű teljes körű leírását és bemutatását lásd IVANCSÓ ISTVÁN, *Görög katolikus liturgikus kiadványaink dokumentációja I. Nyomtatásban megjelent művek*, (Szent Atanáz Gör. Kat. Hit tudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 14.), Nyíregyháza 2006, 547–570. (A továbbiakban: *Dokumentáció*.) Lásd továbbá IVANCSÓ BAZIL, „A »Dicsérjétek az Úr nevét« (Zsolt 134,1) című zsolozsmáskönyvünk jelentősége és annak bemutatása”, in IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.), *A Dicsérjétek az Úr nevét című zsolozsmáskönyvünk 80. évfordulója alkalmából 2014. november 20-án rendezett szimpozium anyaga*, (Liturgikus Örökségünk XIV.), Nyíregyháza 2014, 71–80.

	1934-es	1938-as
1.	A címléírásban a „változó” és a „liturgikus” szavakat ritkított betűvel szedték	A címléírásban a „változó” és a „liturgikus” szavakat nem ritkított betűvel szedték
2.	Az évszám: 1934	Az évszám: 1938
3.	A kiadó: Chrysostomos-Társulat	A kiadó: Keleti Egyház
4.	A nyomda: Ifj. Ludvig István könyvnyomdája, Miskolc	A nyomda: Ludvig István könyvnyomdája, Miskolc, Rákóczi-utca 18.
5.	A „Nihil obstat” és az „Imprimatur” szövegében a nevek nem vastag betűsek	A „Nihil obstat” és az „Imprimatur” szövegében a nevek vastag betűsek

Eme ismertetőjegyek alapján lehet tehát megkülönböztetni a két változatot. Mindenesetre Papp Antal érsek felbecsülhetetlen jelentőségű intézkedést hozott, amikor 1934. június 18-án az „imprimaturral” megadta az engedélyt a zsolozsmáskönyv kinyomtatására:

„Nihil obstat.

I. Constantinus Zapotoczky, S. Sanct. Cam., consultor censor.

Nr. 700/1934.

Imprimatur!

Miskolcini, die 18. Junii, 1934.

Antonius, Archiepiscopus Cyzicensis, Abbas SS. Petri et Pauli de Tapolca, Administrator Apostolicus.”²³

Ez a rendelkezése pedig – mint a fentebbi táblázatból látható – a könyv mindkét változatára érvényes. Mielőtt azonban a mű jelentőségéről tárgyalnánk, szükségesnek látszik tisztázni, hogyan és miért van két különböző kiadásról szó.

[1.] *Hogyan* – Miután Szántay-Szémán István és Kozma János áldozatos munkájának gyümölcseként a mű megkapta a kinyomtatásához szükséges engedélyt, a nyomda elkezdett rajta dolgozni. A *Keleti Egyház* című tudomá-

²³ A *könyvben*, a [2.] számozatlan lapon.

nyos folyóirat már 1934-ben meghirdette – mégpedig feltűnő módon, keretbe foglalt hirdetéssel –, hogy a jövő év elején (tehát 1935 első napjaiban) megjelenik a zsolozsmáskönyv.²⁴ Ez azonban nem valósult meg. Az új évben is két alkalommal még csupán arról szól a hirdetés, hogy „nemsokára” megjelenik a mű.²⁵ Majd a folyóirat – szintén 1935-ben – hozza a kilencedik imaóra tropárjának szövegét, és utal arra, hogy ez a zsolozsmáskönyv 343. lapján található. Ám ott áll a fontos megjegyzés is: „Sajtó alatt”.²⁶ Ez a tény igazolja, hogy bár a könyvet még nem nyomtatták ki, de a kefelevonat már – legalábbis eddig a lapszámig – rendelkezésre állt. Aztán ismét a következő esztendőben, tehát 1936-ban, két újabb hirdetés jelzi a folyóiratban, hogy a zsolozsmáskönyv „nyomtatása a befejezéséhez közeledik”.²⁷ Végül aztán 1938-ban a Keleti Egyház ismét nagy keretes hirdetésben adja tudtul, hogy megjelent a zsolozsmáskönyv.²⁸ – Ennek alapján a következő kérdésre is meg kell találnunk a választ.

[2.] *Miért* – Ha semmi híradás nincs arról, hogy az 1934-es elhagyta volna a nyomdát, miért lehetséges az, hogy mégiscsak létezik olyan verzió a műből,²⁹ amelyik a címlapján az 1934-es évszámot viseli? A választ abban a tényben találhatjuk meg, hogy a nyomda csak lassan tudott dolgozni a zsolozsmáskönyvön. Mégpedig két okból kifolyólag. – Egyrészt azért, mert a nyomda „elsősorban az üzeme fenntartásához szükséges currens munkát kénytelen végezni s csak az ettől felszabaduló időt szentelheti” a zsolozsmáskönyvnek, hiszen „a készülő könyv különleges természeténél fogva nem bízható tisztán a nyomdára, mint például a regényeknél vagy újságoknál történik”. – Másrészt pedig azért, mert az ellenőrzés precíz munkáját „papi emberek” végezték, s ahogy az erről szóló híradásban olvasható, ők ezt „csak hivatásbeli tendőiktől fennmaradó szabad idejükben végezhetik”. Így a mű csak lassan készülhet, mert „a sietség a jóság és hasznavehetőség rovására lenne”.³⁰ – És

24 A hirdetés: *Keleti Egyház* 10 (1934), a hátsó borítón.

25 Első megjelenése *Keleti Egyház* 11 (1935), a hátsó borítón; majd 13 (1935) ugyanott.

26 „Háromágu orthodox kereszt”, in *Keleti Egyház* 13 (1935) 94.

27 *Keleti Egyház* 22 (1936), a hátsó borítón; ugyanígy 23 (1936).

28 Első hirdetés *Keleti Egyház* 46 (1938), a hátsó borítón; továbbiak 48–49 (1938); 51 (1939); 52 (1939); 53 (1939); 54 (1939); 55 (1939); 69 (1940); 70 (1940); 75 (1941).

29 Személyes tapasztalatról is be tudok számolni e téren. Ugyanis, amikor kispapi éveimet kezdtem, az első zsolozsmáskönyvem – amit az egyik máriapócsi szerzetes atya hagyatékából kaptam – az 1934-es változat lett. Így a liturgikus könyveim gyűjteményébe is hamar bekerült. Lásd IVANCSÓ ISTVÁN, „A magyar görögkatolikus liturgikus könyveknek anyanyelvi fordításai és kiadványai”, in TIMKÓ, *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye* (13. l. l.), 175. Itt az 57. tétel alatt szerepel, míg az 1938-as változat a 63. tétel alatt. Lásd továbbá IVANCSÓ ISTVÁN, *Szinopszis a magyar nyelvű bizánci liturgia emlékeiről (1690–1999)*, Nyíregyháza 1999, 22–23.

30 *Keleti Egyház* 22 (1936), a hátsó borítón; ugyanígy 23 (1936).

egy szinte mellékesnek tűnő megjegyzés adja a megoldás kulcsát: „Az eddig kész ívekkel technikai nehézségek miatt nem szolgálhatunk”.³¹ Tehát bizonyos rész elkészült (bár nem tudjuk, mennyi ív) a zsolozsmáskönyvből, amely egyértelműen az 1934-es évszámot viselte, és valahogy mégiscsak kijutott a nyomdából. Majd amikor teljesen kész lett mű, új címlappal – immár az 1938-as évszámmal – jelent meg a könyvek nagyobb része.³²

[3.] *Jelentősége* – Papp Antal miskolci apostoli kormányzó hatalmas történelmi tettet vitt végbe a magyar görög katolikus egyház történetében, amikor kiadatta zsolozsmáskönyvet. Ennek jelentőségét igazolja, hogy „a munka haladását állandóan kitüntette magas érdeklődésével”,³³ tehát ő maga is fontosnak tartotta a könyv megjelentetését. A mű jelentőségét legjobban az a tanulmány igazolja, amely egyszerre három görög katolikus sajtótermékben is megjelent, és amely a zsolozsmáskönyvet „a magyar görög-katolikusság liturgikus irodalmának eddigelé páratlanul álló” termékének nevezi. Olyannak,

„mely tartalmánál s terjedelménél, összeállításának szakszerűségénél és célirányosságánál fogva még a legszélesebben elterjedt szláv liturgikus irodalomnak is díszére válhatnék. Egy híján 1200 oldalas kötet ez a mű, 769 oldalnyi melléklettel 11 füzetben³⁴ s nemcsak a görög Horologion teljes anyagát nyújtja könnyedén érthető s irodalmi szempontból is minden tekintetben helytálló magyar fordításban, hanem a többi liturgikus könyvekből felölel annyit, amennyit a parochiális templomok egész évi szertartási szükséglete megkövetel, úgy hogy ezekkel a könyvekkel a pap, kántor és hívek, birtokában vannak mindazoknak a liturgikus szövegeknek, melyek nyilvános istentiszteleteink végzésénél az egész éven át előfordulnak...

Hiányát érezte e műnek maga az imádkozni vágyó gör. kath. papság is, első sorban a fiatal papi nemzedék...

31 *Uo.*

32 *Vö. Dokumentáció* (22. l.áb.), 549–550.

33 „Emlékezetül”, a könyvben, az 1167–1170. lapokon.

34 Valójában tíz füzetről van szó. Lásd *Dokumentáció* (22. l.áb.), 697–704. A tizenegyedik füzet: „Krisztus királysága és a Bold. Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának gör. szert. kat. egyházi szolgálata – A Miskolci Apostoli Adminisztratura 700–1934. számú jóváhagyásával. A Dicsérjétek az Úr nevét c. zsolozsmás könyv külön lenyomata. Ludvig István könyvnyomdája Miskolc”. – Sőt, létezik egy tizenkettedik füzet is: „Úrnapja – Azaz Krisztus szent Testének és Vérének ünnepe – Továbbá Jézus szent Szíve és a Fájdalmas Boldogasszony ünnepeinek görög szert. szolgálata – Miskolc, 1938. »Keleti Egyház« kiadása – Ez a füzet a »Dicsérjétek az Úr nevét« c. zsolozsmakönyv külön függeléke. Kiadatott a Miskolci Apostoli Kormányzóság 1934. jun. 18-án kelt 7001/1934. sz. engedélyével és jóváhagyásával. Ludvig István könyvnyomdája Miskolc”. Lásd *Dokumentáció* (22. l.áb.), 691–693.

A hívő nép számára is nagy értéket képvisel ez a könyv a benne foglalt hittani oktatásokkal és főleg a gyónáshoz és áldozáshoz való bő előkészületi anyaggal, melyek kiegészítik a népénektár teljes anyagát.³⁵

A könyvet összeállító Kozma János³⁶ szeretne volna elérni, hogy Dudás Miklós püspök a hajdúdorogi egyházmegyében tegye kötelezővé a zsolozsmáskönyv templomi használatát.³⁷ Ám a célját nem érte el, mert – mint a megyéspüspök válaszában megírta – az elődje, Miklósy István kevéssel előbb tette kötelezővé Krajnyák Gábor Gyűjteményes nagy énekeskönyvének³⁸ a templomi használatát, így azt a könyvet nem cseréli fel ezzel. Ám teljes jóindulattal ezt írja: „A zsolozsmakönyvet a papoknak magán használatra igen melegen ajánlom”.³⁹

A mű jelentőségét – a méltató szavak mellett – a gyakorlat teljes mértékben igazolja. Ugyanis papjaink ma is használják azt. Természetesen ehhez kellett, hogy újabb kiadásai legyenek. Előbb 1984-ben jelent meg⁴⁰ – tehát pontosan az első megjelenése után ötven esztendővel – egyszerű fénymásolási eljárással, ám a Szent Liturgia szövegét tartalmazó íveknek a kihagyásával, valamint rövidebb lett a tartalomjegyzék. Később pedig, miután már az előbbi változat teljesen elfogyott, 1993-ban újra kiadták,⁴¹ mégpedig a hittudományi főiskola rektorának felelős kiadásában.

Mindezek tudatában teljességgel igazat kell adnunk Szántay-Szémán István értékelésének:

Nem csekély jelentőségű, sőt a magyar görög katolicizmus életében úttörő esemény volt az is, hogy 1938-39-ben főpásztorunk jóváhagyásával Miskolcon (a Ludvig-nyomda megértő közreműködésével) Kozma János püspöki

35 „A görög egyház zsolozsmakönyve”, in *Görögkatolikus Élet* 9 (1939) 129–131; *Görögkatolikus Szemle* 18 (1939) 3.; *Keleti Egyház* 57 (1939) 232–234.

36 PIRIGYI ISTVÁN, „Kozma János”, in DIÓS ISTVÁN (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2002, VII. köt., 307–308.; PIRIGYI ISTVÁN, „A magyar görögkatolikuság történetének kiemelkedő személyiségei”, in TIMKÓ, *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye* (13. lábj.), 216–218.; VÉGHSEŐ, *Görögkatolikus papok történeti névtára* (12. lábj.), 109.; PIRIGYI ISTVÁN, *Görög katolikus papi sorsok*, Debrecen 1999, 75–86.

37 A 2374/1939. számú irat, 1939. augusztus 10-ről, in *Görög Katolikus Püspöki Levéltár*, 158. doboz, 1. csomó. – A továbbiakban: *GKPL*.)

38 Lásd *Dokumentáció* (22. lábj.), 467–518.

39 A 2374/1939. számú irat indorzája, 1939. augusztus 10-ről, in *GKPL*, 158. doboz, 1. csomó.

40 Lásd *Dokumentáció* (22. lábj.), 567–568.

41 Lásd *Dokumentáció* (22. lábj.), 569–570.

tanácsos, szerkesztő és a munkatársak fáradhatatlan törődésével megjelent a több mint 2000 oldalas⁴² magyar papi zsolozsma könyv⁴³.

3.2. Az „Énekeljete a mi Istenünknek!” című énekeskönyv

Papp Antal miskolci apostoli kormányzó egy másik nagy jelentőségű rendelkezést is hozott, amikor 1934. augusztus 4-én – tehát csaknem két hónappal a zsolozsmáskönyv kiadásának jóváhagyása után – engedélyezte egy énekeskönyv megjelentetését. A következő énekeskönyvről van szó:

Énekeljete a mi Istenünknek! Görögszertartású katolikus egyházi énektár és imakönyv – A „Dicsérjétek az Úr nevét” című egyházi zsolozsmás könyv kivonata – Tartalmazza az ünnep- és vasárnapi szent szolgálatok nyilvános részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszék által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, különös tekintettel a közhasználatú ima- és énekszövegekre. Miskolc, 1937. A „Keleti Egyház” kiadása.⁴⁴

Ez a 990 lapot tartalmazó énekeskönyv szintén Ludvig István könyvnyomdájában készült. A püspöki approbáció évszáma 1934, a címlapon a megjelenés évszáma 1937, ami a valóságot tükrözi, ugyanis ténylegesen akkor hagyta el a nyomdát a könyv. A püspöki jóváhagyás így áll a könyvben:

„Nihil obstat.

I. Constantinus Zapotoczky, S. Sanct. Cam., consultor censor.

Nr. 912/1934.

Imprimatur!

Miskolcini, die 4. Augusti, 1934.

Antonius, Archiepiscopus Cyzicensis, Abbas SS. Petri et Pauli de Tapolca, Administrator Apostolicus.”⁴⁵

A könyv megjelentésének a sorsa párhuzamos a zsolozsmáskönyv történetével. Ugyanis már az énekeskönyv megjelenését is 1935 elejére prognosztizálták:

„Énekeljete a mi Istenünknek! Az összes vasárnapi és ünnepi énekek közhasználatú szövegével és sok szép imádsággal”.⁴⁶

42 Természetesen ezt a *Ménologion-füzetekkel* együtt kell érteni.

43 SZÁNTAY-SZÉMÁN, „A Miskolci Apostoli Kormányzóság” (10. láb.), 12.

44 A mű teljes körű leírását és bemutatását lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 643–656.

45 A *könyvben*, a [4.] számozatlan lapon.

46 *Keleti Egyház* 10 (1934), a hátsó borítón.

Majd 1936-ban – szintén a zsolozsmáskönyvvel együtt – írja egy híradás, hogy bár „befejezéséhez közeledik” a nyomtatás, de a munka a precízségre való törekvés miatt csak lassan halad.⁴⁷ Viszont a következő év tavaszán már örömmel adja tudtul a görög katolikus sajtó a megjelenés tényét:

„»Énekeljetek a mi Istenünknek« cím alatt, közvetlenül húsvét előtt hagyta el a sajtót az évek óta várt görög szertartású katolikus liturgikus énekeskönyv, mely a félévszázados használat által szentesített hajdúdorogi énekszövegek lehető épségben tartása mellett, a régi énektárakból hiányzó szertartási részeknek az eredeti görög szövegek alapján készített, magas irodalmi színvonalon álló fordításával kiegészítve, az összes vasárnapi és ünnepi énekeket, a szentek tiszteletének minden fontos részletét, a különleges szándékú szentmisék kántori részeit oly terjedelemben tartalmazza, aminőre nálunk még nem volt példa. Magában foglalja a szentmise teljes szövegét, úgy, amint a pap és a hívő nép együttesen végzik, sok magánajátoskodásra való ősi, még a jeles görög szentatyáktól eredő gyónási és áldozási s egyéb alkalmakra szóló imával, a gyónáshoz való készülést megkönnyítő és elősegítő részletes lelki tükörrel.”⁴⁸

Ez a leírás nem csupán egyszerű „reklám”, hanem egyúttal ismertetés is a könyvről, számunkra pedig a mű jelentőségét is bemutatja. A legfontosabb szempont nem mást, mint az, hogy ez teljességre törekvő énekeskönyv lett. Célkitűzésének megfelelően nem a papi zsolozsmáskönyvet akarta helyettesíteni, amellyel párhuzamosan jelent meg. Éppen ezért a liturgikus nap ciklusának teljes istentiszteletei nincsenek is benne. De a lehető legtöbb liturgikus szöveget kívánta a szertartásokba bekapcsolódó hívek számára biztosítani.

A Papp Antal által irányított miskolci apostoli kormányzóságnak ez a liturgikus kiadványa egy újabb szempontból is jelentős volt. Átmenetet képez a korábbi – Danilovics János által 1892-ben összeállított *Általános egyházi énekkönyv*⁴⁹ – és a későbbi – az egyházmegyei bizottság által 1954-ben készí-

47 Vö. 30. lábj.

48 *Keleti Egyház* 35-36 (1937), a hátsó borítón, belül; továbbá: 37 (1937) uo.

49 *Lásd Dokumentáció* (22. lábj.), 139–184. Ehhez lásd továbbá IVANCSÓ ISTVÁN, *Danilovics János Általános egyházi énekkönyve*, (Athanasiana Füzetek 7.), Nyíregyháza 2003.; valamint IVANCSÓ ISTVÁN, „Danilovics János Általános egyházi énekkönyve mint a fordító bizottság utolsó műve”, in IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.), *Liturgikus örökségünk III. A 125 éve alakult hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság utolsó műve, a Danilovics-énekkönyv megjelenésére 2004. április 29-én rendezett szimpozium anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék II.), Nyíregyháza 2004, 45–63.

tett *Dicséjétek az Urat* című⁵⁰ – énekeskönyv között.⁵¹ Sőt, olyan híradások is találhatóak (1954-ben, illetve 1960-ban), amelyek arról szólnak, hogy az említett könyvek szövegei azonosak a Papp Antal által jóváhagyott énekeskönyv szövegével.⁵² Ezt az információt azonban – a szövegek ismeretében – megfelelő kritikával kell kezelnünk.

Hosszabb-rövidebb hirdetések szóltak az énekeskönyvről a görög katolikus sajtónkban 1937 és 1941 között. Viszont a mű 1943-ra már teljesen elfogyott, ugyanis ebben az évben már hirdetés útján keresik a könyvet „új vagy használt” formában.⁵³ Íme, az énekeskönyv jelentősége!

De ha még mindig nem lenne elég, tovább léphetünk. Ugyanis a fennmaradt dokumentumok igazolják, hogy az énekeskönyv két további kiadására is előkészületek történtek. A *Keleti Egyház* tudományos folyóiratban – 1942-től kezdve – megjelent egy arról szóló híradás – többször is –, hogy készül az énekeskönyv második kiadása, sőt, „sajtó alatt” van.⁵⁴ Aztán 1947 nyarán létrejött egy megállapodás a könyv összeállítója és a nyomdász között a második kiadás tényleges elkészítésére vonatkozóan.⁵⁵

Egy szűk hónapon belül azonban megváltozott a helyzet. A nyomdász „vis maior” – vagyis a háborús események – következtében nem tudta előállítani az énekeskönyvet. Ezt jelezte a szerzőnek, és kérte felmentését a kötele-

50 Lásd *Dokumentáció* (22. lábji.), 783–835. Lásd továbbá IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.), *A Dicséjétek az Urat című énekeskönyvünk megjelenésének 60. évfordulója alkalmából 2014. május 8-án rendezett szimpozion anyaga*, (Liturgikus Örökségünk XIII.), Nyíregyháza 2014.

51 KOZMA JÁNOS, „Szerartási könyveink magyar fordításai IV.”, in *Görögkatolikus Szemle* 18 (1943) 4.; BÁBA MIKLÓS, „Énekszövegeink egységesítése”, in *Görögkatolikus Szemle* 42 (1943) 2.; MOSOLYGÓ JÓZSEF, „Az énekszövegek egységének biztosítása”, in *Görögkatolikus Szemle* 7 (1944) 2.

52 „A liturgikus énekek szövege azonos a Danilovics János fordításával és megegyezik a Kozma János féle kiadással is, így zavartalanul használható azokkal együtt is” – „1778. A »Dicséjétek az Urat« énekeskönyv megjelenése”, in *Hajdúdoroggyézházmegyei Körlevelek XVI* (1954) 1. – IVANCSÓ ISTVÁN, *A magyar görögkatolikuság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye*, Nyíregyháza 1998, 207–208. (A továbbiakban: *Forrásgyűjtemény*.) – „A liturgikus énekek szövege azonos a Danilovics János fordításával, megegyezik a Kozma János féle kiadással, valamint az 1954-ben megjelent »Dicséjétek az Urat« című kivonatos ima- és énekeskönyvünkkel is, így zavartalanul használható azokkal együtt”. – „2236. »Dicséjétek az Urat« c. énekeskönyvünk megjelenése”, in *Hajdúdoroggyézházmegyei Körlevelek VI* (1960) 1. – *Forrásgyűjtemény*, 227–228.

53 *Görögkatolikus Szemle* 15 (1943) 4.

54 Első híradás *Keleti Egyház* 83–85 (1942), a hátsó borítón; további híradások uo.: 86–87 (1942); 91–92 (1942); 93–94 (1943).

55 Iktatószám nélküli irat, 1947. július 31-ről, in *GKPL*, 204. doboz, 2. csomó.

zettségek alól,⁵⁶ aki ezt még aznap megtette.⁵⁷ Szintén ugyanaznap egy újabb megállapodásban végső elszámolást készítettek.⁵⁸ Így tehát nem született második kiadása a könyvnek.

Am időközben – 1945-ben – Kozma János Budapesten szerette volna megjelentetni a művét, mégpedig harmadik kiadásban. A kiadóhoz írt levelében⁵⁹ jelezte, hogy a háborús körülmények miatt gondolt a váltásra. Írt továbbá arról, hogy hajlandó megrövidíteni az énekeskönyvet, valamint arról is, hogy mintegy tízezer példány kiadására gondolt. S a legfontosabb mondata: „A kiadás approbációját ma megkaptam”. Ezt pedig maga Papp Antal adta meg neki 1945. október 23-án.⁶⁰ Sajnos, ennek ellenére – nem tudni az okát, miért – nem jelent meg az énekeskönyvnek ez a harmadik kiadása, éppen úgy, mint a második sem.

3.3. A „Mindennapi kenyér” című imakönyv

Papp Antal címzetes érsek, miskolci apostoli kormányzó hivatali idejére esik a Szántay-Szémán István által szerkesztett *Mindennapi kenyér* című imakönyv második és harmadik kiadása. Az első kiadás⁶¹ még 1909-ben jelent meg, s hamar elfogyott. A másodikat pedig – 1930-ban – már Papp Antal hagyta jóvá.

Mindennapi kenyér – Görög szertartású katolikus imádságos könyv – Szerkesztette Dr. Szémán István pápai prelátus, püspöki általános helynök, a Szent István Akadémia r. tagja – Második bővített és átdolgozott kiadás – Miskolc ifj. Ludvig István könyvnyomdája 1930.⁶²

Érdekes, hogy ez az imakönyv két részből áll: a szerkesztője – emellett, hogy az első kiadást bővítette – egy új részt is fűzött hozzá:

56 Iktatószám nélküli irat, 1947. augusztus 23-ról, in *GKPL*, 204. doboz, 2. csomó.

57 Iktatószám nélküli irat, 1947. augusztus 23-ról, in *GKPL*, 204. doboz, 2. csomó.

58 Iktatószám nélküli irat, 1947. augusztus 23-ról, in *GKPL*, 204. doboz, 2. csomó.

59 Az 1942/1945. számú irat, 1945. október 23-ról, in *GKPL*, 194. doboz, 1. csomó.

60 *Uo.*, az indorza: „Értek. okt. 23. »Énekeljetekek a mi Istenünknek [sic!]« c. népénekönyv új kiadását a miskolci Apostoli Kormányzóság 545/1945. sz. alatt 1945. okt. 23-i kelettel engedélyezem. Okt. 23.”

61 Az első kiadást még az eperjesi egyházmegyei hatóság hagyta jóvá 1919-ben: „Mindennapi kenyér. Imádságos- és énekeskönyv gör. szert. katolikusok számára; különös tekintettel a tanulóifjúság lelki szükségleteire. Szerkesztette és részben óslávból fordította: Szémán István kir. kath. főgimn. r. tanár, em. s. tanfelügyelő. Az eperjesi ff. egyházmegyei hatóságnak 2581/1909. sz. kegyes jóváhagyásával. Ungvár, 1909. Földesi Gyula könyvnyomdája”. Részletes leírását és bemutatását lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 279–281.

62 A mű teljes körű leírását és bemutatását lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 282–288.

A szent misénél (liturgiánál) való kiszolgálás rendje. (Ministrálás). – Ifj. Ludvig és Jankovits Miskolc.⁶³

A Papp Antal megadott püspöki jóváhagyás szövege:

Nagyméltóságú és főtisztelendő hajdúdorogi Papp Antal c. érsek, apostoli kormányzó úr (154/1930. sz.) jóváhagyásával.⁶⁴

Az imakönyvnek ez a második kiadása már 1929-ben elkészült, ugyanis ez a dátum található benne.⁶⁵ – Az előszóban maga a szerző tárja elő, hogy az „ősi szertartások mellé új ájtatossági formák kívánkoztak” a könyvbe; „rövid oktató elmélkedéseket” is írt az egyes fejezetek elé. Külön figyelmet érdemel a magyar szentek tiszteletére írt rész, s azon belül is Szent László király és Szent Imre herceg tropárja és kontákja.⁶⁶ Ezek a liturgikus szövegek máshol nem találhatók meg a liturgikus kiadványainkban.

A könyvről szóló számtalan reklám⁶⁷ mellett két hosszabb és szakszerű ismertetés is megjelent a könyvről. Az első – többek között – az imakönyv újdonságaira hívja fel a figyelmet: a „szakszerű oktatói részre”, az „erkölcstani tájékoztatásra”, a „modern lelki életben közkedvelt ájtatosságokra”.⁶⁸ A második még részletesebb:

„A könyv valóban hézagpótló a mi imakönyvirodalmunkban... Ez az első imakönyv, mely a görög szertartáshoz alkalmazva bő alkalmat ad a gör. kath. híveknek is a kegyeleműs ájtatosságnak, a Jézus Szíve ájtatosságnak rítusuk szerinti gyakorlására. Ezenfelül megtalálja a jámbor lélek ez imakönyvben mindazon ájtatosságokat, melyeket óhajt hétköznap, vásár- és ünnepnap, valamint rendkívüli alkalmakkor. Ezek közt is kiemelkednek: Szűz Mária tisztelete, a nagyon elhanyagolt szenteknek, szt. Józsefnek a tisztelete, a Magyar Szentek tisztelete, Liziői kis szent Teréz tisztelete. Benne vannak még az összes templomi szertartások állandó énekei, valamint az ünnepi énekek állandó részei, alkalmi énekek és temetési énekek.”⁶⁹

63 Ez a rész 55 lapot ölel fel a könyvből.

64 *A könyvben*, a [2.] számozatlan lapon.

65 „Előszó a második kiadáshoz”, *a könyvben*, 3–4. – Datálása: „Miskolc, 1929. Krisztus király ünnepén. Dr. Sz. I.” – Ebben az évben november 24-én volt Krisztus Király ünnepe.

66 „Magyar Szentek tisztelete”, *az imakönyvben*, 237–239.

67 Felsorolásukat lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 285., az 571–573. lábjegyzetben.

68 „Dr. Szemán István új imakönyve”, in *Görögkatolikus Szemle* 7 (1930) 4.

69 „Dr. Szemán István: Mindennapi lelki kenyér”, in *Máriapócsi Virágoskert* VI/5 (1930) 91.

A könyv második része hasonlóan fontos, mert a gyermekeknek szóló bevezető után egy hosszabb részben tárgyalja az „általános tudnivalókat a ministránsok részére”. Majd pedig a Szent Liturgia hangosan elhangzó részeit közli, közben utasításokat adva a ministránsok számára.

Papp Antal a megjelent imakönyvet a következő módon ajánlotta körlevelében papjainak és híveinek 1930. április 10-én:

„Ft. Papságom és Híveim meleg felkarolásába ajánlom Dr. Szémán István vicariusom »Mindennapi kenyér« című most megjelent imakönyvét, amely elméledő útmutatás mellett nemcsak megfelelő imákban gazdag, hanem a Jézus Sz. Szíve tiszteletnek, a Bold. Szűz Mária tiszteletének és Krisztus Királysága ünnepének is azokat megillető részt szentel benne. A szerző mindazon Ft. Lelkészeimnek, ahonnan előzetes rendelés nem történt, egyidejűleg mutatványpéldányt küld. A magam részéről a mű széleskörű és bizományi terjesztését is ismételten ajánlom.”⁷⁰

Aztán 1933. szeptember 18-án egy másik rendelkezést adott ki Papp Antal a körlevelében:

„Múlt évi VI. számú körlevelemben 1118/1932. szám alatt kelt rendelkezésemmel⁷¹ kötelezővé tettem a Dr. Szémán István praelatus »Mindennapi kenyér« című imakönyvének a III. elemi osztályosoktól felfelé minden elemi népiskolánkban való megszereztetését. Ezen rendelkezésem alapján felhívom valamennyi iskolám Vezetőségét, hogy az új tanév küszöbén a szükséges példányszámokat közvetlenül a szerzőnek jelentsék be sürgősen. Az imakönyv másodszor csökkentett ára 2,50 P. Főtisztelendő Lelkészeimet pedig úgy ezen megrendelések ellenőrzésére felhívom, valamint a nem saját iskoláinkban hitoktatás szempontjából szükséges példányszámokat is rendeljék meg.”⁷²

A műnek a harmadik – 1941-es – kiadásáról is tudunk,⁷³ bár a gyűjteménybe még nem került be belőle példány. Négyszer hirdették a görög katolikus sajtóban ugyanazzal a szöveggel:

„Mindennapi kenyér. Szántay-Szémán István dr. [...] ima- és énekeskönyve a gör. szent. kath. hívek és az ifjúság számára. A reggeli és alkonyati zsolozsmák közhasználatú állandó részeivel, Aranyszájú Szent János liturgiájával és

70 „574–1930. szám”, in *Miskolci Apostoli Administratura (Eperjesi és Munkácsi Egyházmegye)* V (1930) 2.

71 Ez a körlevél elérhetetlen számunkra.

72 „1241/1933. szám”, in *Miskolci Apostoli Administratura* IX (1933) 4.

73 Vö. *Dokumentáció* (22. lábj.), 287–288.

a szent liturgia összes ünnepi és vasárnapi változó részeivel, a liturgikus előírások tökéletes betartásával. (Sajtó alatt.)⁷⁴

Annak ellenére, hogy Kozma János kritikus véleményt fogalmazott meg a művel kapcsolatban – „saját szerkesztésű imáikkal nem sorozhatók a liturgikus fordítások és imakönyvek közé”; az új fordítású liturgikus énekek „nyilvános használatba nem kerültek”⁷⁵ – mégis népszerű lett az imakönyv. Erre is érvényes Szántay-Szémán István megállapítása: „Nem csekély jelentőségű, sőt a magyar görög katolicizmus életében úttörő esemény volt” a megjelenítése, bár még csak azt írja róla: „most 3-ik kiadásában van sajtó alatt”.⁷⁶

3.4. „Szívünk vigasztalója” című imakönyv

A Miskolci Apostoli Kormányzáságban egy újabb imakönyv is megjelent, amit szintén Szántay-Szémán István szerkesztett, a Szívünk vigasztalója. Két kiadás ismeretes belőle: 1927-ből és 1942-ből. Az első kiadás még általánosan véve az apostoli adminisztratúra jóváhagyását tartalmazza, a második kiadás viszont már egyértelműen Papp Antal érsekét. – A címlapja:

Szívünk Vigasztalója. Oktató és imádságos füzet a Jézus szent Szívét tisztelő görögkatolikus hívek lelki épülésére. Hálája és hódolata jeléül szerkesztette: Dr. Szémán István pápai prelátus, apostoli kormányzósági ált. helynök, a Szent István Akadémia rendes tagja. Máriapócs, 1927. A „Chysostomos” kiadása.

Keszler nyomda Nyirbátor. 1927.⁷⁷

Ez az első kiadás⁷⁸ – amely 1921-ben nyert először jóváhagyást – még az exarchátus approbációjával jelent meg:

Az eperjesegyházmegyei püspöki külhelynökségének 508:1921. s az eperjesi és munkácsi egyházmegyék magyar területi részeiből alakított apostoli adminisztratúra 928/1927. számú jóváhagyásával.⁷⁹

74 „Görögkatolikus könyvek. Liturgikus kiadványok”, a *Typikon* belső borítóján, illetve „Görögkatolikus könyvek. Liturgikus kiadványok”, in *Keleti Egyház* 76 (1941), a hátsó borítón; a továbbiak: 77 (1941); 78 (1941) uo.

75 KOZMA JÁNOS, „Szerartási könyveink magyar fordításai III.”, in *Görögkatolikus Szemle* 16 (1943) 3.

76 SZÁNTAY-SZÉMÁN, „A Miskolci Apostoli Kormányzáság” (10. láb.), 12.

77 A mű teljes körű leírását és bemutatását lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 443–449.

78 Részletes bemutatása a máriapócsi kiadványok között is megtörtént legújabbban: IVANCSÓ ISTVÁN, *Máriapócsához kötődő magyar nyelvű liturgikus jellegű kiadványaink*, (Athanasiana Füzetek 10.), Nyíregyháza 2004, 38–44.

79 A *könyvben*, a [2.] számozatlan lapon.

Igaz, hogy ma már nem adna ki ilyen imádságos könyvet a magyar görög katolikus egyház, de abban a korban mégis nagy jelentősége volt. Két híradás közölte a pontos megjelenési dátumát is, amit nyilvánvalóan szeptember 7-re, a máriapócsi kisasszony napi búcsúra időzítettek.⁸⁰ Megjelenése után pedig huzamosabb ideig jelentettek meg hosszabb-rövidebb reklámokat a műről.⁸¹ Egy hosszabb ismertetés pedig többek között – talán a legfontosabb szempontként – azt mondja, hogy „régóta érzett hiányt pótol” a mű, ugyanis

„Imádságos részének becsét a nyilvános végzésre is alkalmas szertartás közlése teszi értékesé. Ezek egyike a Felvidéken ószláv nyelven végzett kérő ájtatosságnak magyar fordítása, a másik az olasz görögkatolikusok által használt Jézus Szíve kánonnak teljes fordítását magában foglaló s így liturgikus szempontból is értékes paraklizs Jézus sz. Szíve tiszteletére”.⁸²

Az imádságos könyv szerzője az előszóban igyekezett történelmileg is megalapozni a művébe foglalt szertartásokat, amelyek a magyar görög katolikus egyház számára eddig ismeretlenek voltak. Különösen is magyarázta a „Jézus Szíve tiszteletére” szülő paraklizst, amit már 1918-ban jóváhagyott az eperjesi egyházmegye.⁸³ Összegzőképpen így zárja a mondanivalóját:

„Majd az élő gyakorlat vagy az egyházkormányzói bölcsesség határozni fog afölött, megfelel-e a proponált formák valamelyike a lelkek igényeinek, mely a szertartások szerkesztésében egyházunkban mindenkor a legfőbb törvény volt”.⁸⁴

Papp Antal apostoli kormányzó körlevelében ajánlotta az imakönyvet 1927. november 27-én:

„Tekintettel arra, hogy Jézus szentséges Szívének áldásthozó tisztelete híveink körében egyre szebben terjed, Ft. Lelkészeim és híveim figyelmébe ajánlom dr. Szémán István pápai prelátus, helynöknek: „Szívünk Vigasztalója” c. ismertető és imádságos füzetét, amely teljesen ősi szertartásunkból vezeti be és ismerteti a fenséges és nagy lelki és testi kegyelmeket árasztó Szent szív ájtatosságát.

80 *Máriapócsi Virágokert* III/9 (1927) hátsó borító, illetve *Chrysostomos* I/6 (1927) hátsó borítón, belül.

81 Felsorolásukat lásd *Dokumentáció* (22. l.áb.), 445–446. a 845., 848–851. l.ábjegyekben.

82 „Az első gör. kath. imakönyv Jézus sz. Szíve tiszteletére”, in *Máriapócsi Virágokert* III/12 (1927) hátsó borító.

83 4014/1918. szám alatt. – Erről a műről nem rendelkezünk bővebb ismeretekkel, nincs meg a gyűjteményünkben sem.

84 „Előszó”, az *imafüzetben*, 8-10.

A füzet ára 1 pengő 20 fillér s kapható a „Chryzosztomus” kiadóhivatalnál: Nyírcsászári, Szatmár megye.”⁸⁵

S hogy a gyakorlat hogyan döntött? Úgy, hogy 1942-ben újból ki kellett adni az imakönyvet. – Ennek címlapja:

Szívünk Vigasztalója – Oktató imádságos könyvecske a Jézus Szent Szívét tisztelő görögkatolikus hívek lelki épülésére. Hálája és hódolata jeléül szerkesztette: Dr. Szántay-Szémán István archipresbyter, pápai prelátus, apostoli kormányzósági ált. helynök, a Szent István Akadémia rendes tagja. Második, átdolgozott kiadás. Miskolc, 1942. Ludvig István könyvnyomdája Miskolc.⁸⁶

A címben már nem egyszerűen „füzet” szerepel, hanem „könyvecske”. Az magyarázza ezt a tényt, hogy már nem egy sorozat darabjaként,⁸⁷ hanem önálló imakönyvként látott napvilágot.

Papp Antal küzikei címzetes érsek, miskolci apostoli adminisztrátor pedig 1942. március 9-én hagyta jóvá az imakönyv megjelenését:

Nihil obstat. Dr. Andreas Gulovics censor. Nr 314/1942. Imprimatur. Miskolcini, die 9. Martii 1942. Antonius Aepus Kyzikensis, Administrator Apostolicus.⁸⁸

A szerző a könyve megjelenése előtt két hirdetésben kérte a papokat, jelezzék, hogy hány példányra van szükség a paróchiájukon.⁸⁹ Valójában nem tudunk egyéb sajtóbeli híradásról. A könyv előszava azonban fontos információkkal szolgál:

„Görögkatolikus, főleg a trianoni Magyarországhoz méretezett görögkatolikus vonatkozásban szinte szokatlanul mondható, hogy e művecske eddig teljes 5000 példányban forog közkézen. [...]

Az első kiadás már hosszú idő óta nem kapható. Hívek és papok szeretetteljes sürgetése készítetett rá, hogy a művecskét ismét sajtó alá rendezzem.”⁹⁰

85 „1345/1927. szám”. *Az eperjesi és munkácsi egyházmegyéből alakított Apostoli Administratura* VII (1927) 2.

86 A mű teljes körű leírását és bemutatását lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 450–452.

87 Az első kiadása a „Máriapócsi Kiskönyvtár” című sorozat 2–5. (!) számát viselte magán. Vö. *Dokumentáció* (22. láb.), 443–444.

88 *A könyvben*, a [2.] számozatlan lapon.

89 SZÁNTAY-SZÉMÁN, I., „Szívünk vigasztalója”, in *Görögkatolikus Szemle* 8 (1942) 4.; *Keleti Egyház* 86–87 (1942) 77.

90 „Előszó”, a *könyvben*, 4–7.

Az imakönyv második kiadása tartalmilag az előző változattal, csupán az ott függetlenül közölt részt hagyta ki ebből a szerző. A mű – és vele együtt a mozgalom – terjedéséről maga a szerző tett tanúságot: ötezer példány fogyott el az első kiadásból, ami azt jelenti, hogy ilyen példányszámban adták azt ki. És ez a magyar görög katolikus egyházban meglehetősen tekintélyt parancsoló szám. Arról viszont nem maradt fenn adat, hogy ez a második kiadás hány példányban jelent meg.

3.5. Szent Jozafát liturgikus tisztelete

Papp Antal miskolci apostoli kormányzói tevékenységének idejére esik egy liturgikus szövegeket tartalmazó füzet kiadása is, bár a neve nem szerepel benne, hanem csak általános formában, hogy az adminisztratúra hagyta jóvá.

Istentisztelet Szent Jozafát püspök, a szent unió vértanúja emlékére – A miskolci apostoli administratura 1261–1934. számú jóváhagyásával – Miskolc. 1934. A „Keleti Egyház” melléklete az I. évfolyam 9. számához.⁹¹

Mint a címlírásban olvasható, a „Keleti Egyház” című tudományos folyóiratunk mellékleteként jelent meg. Mivel a folyóirat alapvető céljálul tűzte ki az ökumené ápolását, jogos, hogy felkarolta Szent Jozafátnak (1580–1623),⁹² az „unió vértanújának” az emlékét is. Egy ismertetésben lehet olvasni a most – magyar nyelven először – közreadott szertartás eredetéről és céljáról:

„Eredetiben ósláv nyelven íródott a szent boldoggá avatása után, 1643-ban. Megtaláljuk benne a keleti isteni szolgálatok sajátosságait, virágos, költői nyelvezetét. Kívánjuk, hogy legalább is valamennyire előmozdítaná Szent Jozafát tiszteletét a mi görög egyházunkban, hiszen ő a mi szentünk.

91 A mű teljes körű leírását és bemutatását lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 539–542.

92 *Kuncevic János* – szerzetesi nevén *Jozafát* – a breszti unio (1596) után katolizált, 1604-ben lett szerzetes Vlnában, 1607-ben diakónussá, 1613-ban szerzetespappá szentelődött. Rövid idő múlva (1618-ban) püspökké szentelték, majd metropolitává nevezték ki. Sok ortodox hívőt térített vissza a katolikus egyházba. Ellenfelei (Meletij Szmotrinszkij ortodox püspökkel együtt) fellázították ellene a népet, és házanépével együtt megölték. Viszonylag hamar, 1643-ban boldoggá avatták, majd 1867-ben szentté avatták. Épen maradt testét 1916-ban a bécsi Szent Borbála-templomba, majd a második világháború után Rómába, a Szent Péter-bazilikába vitték. A II. Vatikáni Zsinat idején (1963. november 25-én) a Nagy Szent Bazil-oltár alá helyezték el. Lásd DIÓS ISTVÁN, „Jozafát”, in DIÓS, *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2000, V. köt., 903–904.; SZÁNTAY-SZÉMÁN ISTVÁN, *A Szent Unió hőskora. Kuncevic Szent Jozafát polocki érsek élete és vértanúsága*, Miskolc 1943.

Szent Jozafát pedig esdjen ki számunkra nagyobb megértést és lelkesedést a szent Unió ügye iránt.⁹³

A nagyméretű füzet a szent teljes liturgikus tiszteletének szövegeit tartalmazza, amelyek az alkonyati istentisztelethez, a lítiához és a reggeli istentisztelethez szükségesek, valamint utalva a Szent Liturgia szövegeire is.

A kiadvánnyal bővült a magyar nyelvű görög katolikus liturgikus irodalom: egy görög katolikus szentnek, Szent Jozafátnak az összes liturgikus szövege megjelent abban a füzetben, amely Papp Antal apostoli adminisztrátori működése idején jelent meg. – Igaz viszont, hogy az énekeskönyvekbe nem kerültek be ezek a szövegek, és mivel Szent Jozafát napja nem nyilvános ünnep a magyar görög katolikus egyházban, használatuk nem terjedt el a meglehetősen sok hirdetés ellenére sem.⁹⁴

4. Összegzés

Papp Antal küzikei érsek, miskolci apostoli kormányzó születésének százötvenedik évfordulójának eseményeihez kapcsolódva fontosnak tartottuk, hogy megemlékezzünk püspöki tevékenységének néhány liturgikus vonatkozásáról. Ezt öt olyan imádságos és énekes könyv alapján tettük meg, amelyek kiadása az ő kormányzói működésének idejére esik. Az öt-ből háromban a neve is benne van: ő adta meg a könyv kinyomtatásához a jóváhagyást; kettőben pedig általánosan szerepel ez, a kormányzó nevét nem, de magát az adminisztratúrát említve.

A Papp Antal által jóváhagyott imádságos könyvek közül különlegesen fontos a *papi zsolozsmás könyv* (1934. június 18-án „imprimaturral” ellátva), hiszen egyrészt előtte nem létezett magyar nyelvű változata, másrészt pedig sok papi nemzedéket szolgált ki, sőt, a napi zsolozsmát sok pap még ma is ebből imádkozza.⁹⁵ A *kivonatos változata* (1937-ben), amit a hívek

93 BAZILITA, „Isteni szolgálat Szent Jozafát tiszteletére”, in *Keleti Egyház* 9 (1934) 297–298.

94 Ezeket lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 540–542, 1002., 1004. és 1006. láb.

95 Az Orosz László Atanáz által magyarra fordított kötetek szövegeit (amit Rohály Ferenc 1947–1959 között készített fordításai felhasználásával adott ki 1998 és 2010 között), főleg a napi szent tiszteletére, az ünnepek és a böjti időszakok idején használják, általában a megfelelő kötetből fénymásolt formában, illetve a belőlük készített füzetek révén. Ám ezek a kötetek csak „magánhasználatra” lettek jóváhagyva, és nincs is mindegyik készen. Éppen a szertartások állandó részeit tartalmazó kötet magyar fordítása még hiányzik. – Ehhez lásd IVANCSÓ ISTVÁN, „Rohály Ferenc liturgikus fordításai”, in IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.), *Rohály Ferenc (1904–1982). A Rohály Ferenc tiszteletére 2016. december 2-án rendezett emlékdélután előadásainak anyaga*, (Pa-

használatára szántak, nem terjedt el a remélt mértékben, de legalábbis az adminisztratúra területén jelentős volt. A Szántay-Szémán István által összeállított *két imádságos könyv* (1930-ban, illetve 1927-ben és 1942-ben) is jelentős volt a maga korában, még ha – mai szemmel nézve – nem is volt mindenben a „tisztá” görög rítusnak megfelelő. A *Szent Jozafát tiszteletének* liturgikus szövegeit tartalmazó füzet kiadása (1934-ben) is korszakalkotó jelentőségű lett: egyrészt az ökumenét kívánta szolgálni, másrészt pedig egyedi kiadás, azóta sincs újabb változata.

Papp Antal püspöki működésének liturgikus vonatkozásait számbavéve, még két területen lehetne továbbhaladni. Egyrészt a püspökké szentelésére készített füzetet⁹⁶ lehetne feldolgozni.⁹⁷ Ám ez még nem érinti az ő miskolci működését, mert munkácsi püspökké lett szentelve 1912-ben. A másik terület viszont már Miskolchoz kötődik: azt itt kiadott körleveleiből lehetne összegyűjteni a liturgikus rendelkezéseket,⁹⁸ amelyek nemcsak a liturgikus jellegű művek kiadására vonatkoznak, hanem a liturgikus élet minden területére is. – Mindkét téma kecsegtető, és kidolgozásuk segítene elmélyíteni a Papp Antal küzikei érsekről, miskolci apostoli kormányzóról alkotott képet, bemutatva az összes rendelkezését, amiket ő liturgikus témákban hozott.

idagógosz tész leiturgiasz I.), Nyíregyháza 2016, 31–79., ahol az Orosz Atanáz által készített kötetek bemutatása is megtörtént.

- 96 *A püspökszentelés szertartása* – Unio könyvnyomda R.T. 1912. – Emléül adja: Papp Antal egyházmegyei püspök, Sz. Péter és Sz. Pál apostolokról nevezett tapolcai apát püspökké szentelése alkalmából 1912. október 14. – Leírását és bemutatását lásd *Dokumentáció* (22. láb.), 291–292.
- 97 Példa már van rá (bár egyelőre csak olasz nyelven), mert a Dudás Miklós püspökké szentelésére készített füzetet már feldolgoztuk és bemutattuk a hetvenöt éves jubileum kapcsán. Lásd ISTVÁN IVANCSÓ, „Un documento liturgico di 75 anni fa: Quaderno di ricordi – La consacrazione di Miklós Dudás, secondo Vescovo dell’eparchia di Hajdúdorog”, in *Folia Athanasiana* 16 (2014) 7–49. – Sőt, egy újabb perspektíva is kínálkozik: érdemes lenne összevetni Papp Antal (1912), Miklósy István (1913) és Dudás Miklós (1937) szentelési szertartásának a dokumentumait. S egy nagyot lépve a történelemben – mivel Timkó Imre és Keresztes Szilárd szentelésére (1975) nem készült liturgikus kiadvány –, a legújabb püspökszentelések – Kocsis Fülöp (2008), Orosz Atanáz (2011), Szocska A. Ábel (2018) – füzeteit is be lehetne állítani a sorba.
- 98 A munkát már elkezdjük, de lassan halad, mert egyelőre nem áll Papp Antal minden körlevele a rendelkezésünkre.